

РОЛЯТА НА ИСТОРИКО-ПРАВНОТО ЗНАНИЕ В СИСТЕМАТА НА ЮРИДИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Доц. д-р Христо Павлов
Бургаски свободен университет

Резюме. Настоящата статия е посветена на мястото и ролята на дисциплината история на държавата и правото в системата на юридическото образование. Тя дава възможност не само да се придобият задълбочени знания в областта на историческото развитие на държавното устройство и правното регулиране, но и също така е основа за осъзнаване на съвременното държавно-правно положение. Изучаването ѝ позволява да се прогнозира по-нататъшното развитие на държавата и правото.

Ключови думи: история на правото; история на държавата; юридическо образование

Всестранното изследване на ролята на историко-правното знание в системата на юридическото образование е непосредствено свързано с изясняване предмета на дисциплината история на държавата и правото и връзката ѝ с останалите дисциплини в процеса на обучение за придобиване на образователно-квалификационна степен „магистър“ по специалност „Право“.

1. Учебната дисциплина история на държавата и правото е сред най-обширните правни дисциплини. Науката история на държавата и правото изследва и обобщава историческите модели на формиране и развитие на системата на държавата и правото на редица страни по света. Разглежда тяхната специфика и разнообразие през голям исторически период (Zyablova et al. 2022).

Тази учебна дисциплина не съдържа просто набор от знания за миналото на държавата и правото. Тя идентифицира историческите закономерности на държавно-правното развитие, съобразени с процесите на развитие на съответното общество.

Учението за държавата и правото не обхваща целия фактически материал от историята, а представя само най-типичните и най-ясно изразените събития, които отразяват общото и специфичното в еволюцията на държавата и правото на страните по света. В тази връзка се изследват и представят генези-

сът, развитието и функционирането на държавата и правната система на онези страни, които имат най-голямо влияние в световната история.

Историята на държавата и правото придобива свой собствен, уникален предмет на научно внимание, като разглежда правото и държавното устройство в техните исторически взаимодействия. Ето защо учебният курс по дисциплината предполага два отделни аспекта на изучаване: държавното развитие и правната организация на страните.

На първо място, имайки предвид правната насоченост, дисциплината история на държавата и правото се интересува от държавата в контекста не на политическото и социалното развитие, а по отношение на формите на държавно устройство и управление, административните институции и техните правомощия и принципите на тяхната дейност. Разбира се, с цел да се посочат предпоставките за промени в тези форми и принципи, тяхното съдържание и конкретните социални и исторически причини, които са повлияли на тези промени, историята на държавата и правото в известна степен навлиза в обсега на изследвания на общата политическа история, която изучава държавния живот и класовите отношения в обществото.

На второ място, дисциплината изучава правото и неговата ролята за съществуващите обществени отношения в отделните страни. То се проявява като правила (норми, правни обичаи, принципи), регулиращи отношенията между хората във връзка с техните имуществени и неимуществени права, а също така и отношенията им с държавата. Правото в тези държави е съобразено с разбирането на мнозинството в съответното общество за социално целесъобразна мярка за морал и справедливост.

От тази характеристика става ясно колко трудно е понякога да се отдели историята на правото от социалната история, историята на културата и по-специално – историята на идеологията и общественото съзнание.

На трето място, историята на държавното устройство и на правото се развиват паралелно, всяко под влияние на своите социални фактори. Въпреки това държавното управление и правното регулиране са тясно свързани. В много случаи факторите, влияещи върху развитието на държавата, са същите, които повлияват и върху правото. Държавата и правото се преплитат и се обуславят взаимно.

От една страна, осъществяването на държавната власт е възможно само под формата на принуда, забрана и разрешение, за чиято роля има правото. Също така, за ефективното установяване на законови правила, които в много случаи са против интересите на конкретни лица, но в интерес на обществото и политиката на страната, е необходимо наличието на държавна институция.

От друга страна, състоянието на държавната организация, нейните форми, задължително трябва да намерят съответствие с правото и принципите му в съответния исторически период. Тази връзка между формите на държавата и правото в историята представлява модел на обществения живот.

Специфичната комбинация от държавни институции и правни форми в един исторически период образува специална структура, която може да бъде обозначена като правно-държавна структура, представляваща интерес за историята на държавата и правото (Grafskiy 2007).

Традиционно историята на държавата и правото на страните се изучава хронологично в четири отделни периода: – Държавата и правото на страните от ДРЕВНИЯ СВЯТ (IV хил. пр. н. е. – V в. сл. н. е.); – Държавата и правото през СРЕДНОВЕКОВИЕТО (V в. – XVII/XVIII в.); – Държавата и правото на НОВОТО ВРЕМЕ (XVII/XVIII в. – края на XIX век); XVIII Развитие на държавата и правото в НАЙ-НОВОТО ВРЕМЕ (XX век – до наши дни).

Тази периодизация съответства на четирите основни етапа от развитието на световната цивилизация. Всяка от тези епохи се характеризира със сложност и нееднозначност на социално-икономически и държавноправни процеси, които протичат в нея.

Историята на държавата и правото обаче не може да се сведе до просто хронологично представяне на събития и процеси или до историческо сравнение на определени обобщени типове правни системи. Изучават се общите закономерности на развитие. Учебната дисциплина представя миналото на държавата и правото в движението към съвременните им състояния, изследвано чрез характерни и типични факти на развитието, тенденции и модели в тяхното ценностно съдържание. В курса са анализирани държавно-правните процеси, развиващи се в определено време и пространство. Изследвани са присъщите им причинно-следствени връзки и са разкрити конкретните исторически закономерности.

Историята на държавата и правото очертава по-пълно модела на етапите и цикличното развитие на държавните правни системи (монархия, република и др.). Откроява се моделът на повторение и на приемственост.

2. Местото на историята на държавата и правото в системата на правните дисциплини се определя от границите на обекта на изследване – многообразието на причини за формирането и развитието на държавата и правото. Тя се отнася към фундаменталните правни дисциплини, позволяващи формирането на юридическо мислене чрез изучаване на развитието на държавно-правното устройство.

Дисциплината съвсем естествено е най-тесно свързана с други историко-правни науки, като история на българската държавата и правото, история на политическите и правните учения и др.

Тясната връзка на историята на държавата и правото с историята на политическите и правните учения се изразява в това, че последната изучава възникването, развитието и ефективността на правните концепции в тяхната историческа специфика и хронологична последователност. Ето защо в хода на изучаването на историята на държавата и правото е важно да се установи до

каква степен и какви идеологически и теоретични насоки са повлияли върху развитието на държавните и правните институции на страната, която се изучава. Реформаторите се ръководят от определени идеи, теории и учения, които в една или друга степен възплъщават техните политически идеали и цели (Dachev 2001a).

За разлика от общото учение за държавата, което изучава закономерностите на възникване и развитие на държавата въобще, като социална даденост, историята на държавата и правото изучава възникването на конкретната страна и нейното историческо развитие (Dachev 2001b).

Историята на държавата и правото е тясно свързана с теорията на държавата и правото, която разработва собствена система от общи правни понятия и категории, използвани широко в учебната програма на всяка дисциплината. Общата теория на държавата и правото изучава правото, като цяло, без да се ограничава до държавните правни институции и правното положение на населението в конкретните исторически условия на отделните страни.

Римското частно право, чийто предмет на изследване е класическото право на Древен Рим, влиза в контакт със съответния раздел (Древен свят) от историята на държавата и правото.

Дисциплината история на държавата и правото свързва общите теоретични знания, получени от изучаването на теорията на държавата и правото и историческите дисциплини, със специфичното съдържание на основните правни дисциплини, като: конституционно право, административно право, гражданско право, наказателно право, процесуалните права и др. Тя допринася за разбирането на произхода на правните норми на действащото законодателство (Omelychenko 1999).

3. Чрез изучаването на дисциплината история на държавата и правото се цели както да се придобие и да се структурира информация за етапите на развитие на държавното устройство и правното регулиране в различни периоди от историята, така и да се формира цялостно разбиране за предпоставките и закономерностите във връзка с генезиса и развитието на държавата и правото.

Съвременността и събитията в нея не са изолирани от миналото и от бъдещето, а са свързани с тях. В този смисъл, изследването на настоящото държавно управление и законодателство, техният всеобхватен анализ са непосредствено свързани с изучаване на причините за тяхното формиране, етапите на тяхното развитие, изменение във форма и съдържание и предпоставките за тяхното прекратяване.

Духът и логиката на съществуващата нормативна база и правоприлагащата практика могат да се осмислят и обяснят чрез историческия преглед на еволюцията на правото (Neykova 2022; Neykova 2018; Neykova 2023; İlyaz 2024; Georgiev 2017; Salkova 2004; Kuzmanova 2014). Понякога установените методи на тази практика са толкова уникални, толкова свързани с миналото, че

правосъдието продължава формално да ги следва.

Изучавайки проблемите и закономерностите на развитие на отделните системи, обучаваните доближава своите разбирания до реалната природа на явленията в обществото и осмислят същността на съществуващата към този момент система. Ето защо историята на държавата и правото дава възможност не само да се придобият задълбочени знания в областта на историческото развитие на държавното устройство и правното регулиране, но тя е също основа за осъзнаване на съвременното държавно-правно положение.

Всяка нация има свое собствено историческо развитие и всеки нов етап от това битие до голяма степен е предопределен както от предхождащите го събития, така и от духовните и моралните ценности в това общество. Познаването на историческото развитие на съответната държава и спецификата на обществените отношения в нея дават възможност не само за разбиране на миналото и настоящето, но също позволяват правилно да бъде прогнозирано бъдещето (Prudnikov 2013).

Не на последно място, изучаването и осмислянето на многовековния опит на държавните и правните процеси благоприятстват формирането на професионални и лични качества на бъдещите юристи. Историята на държавата и правото помага да се развие мащабно мислене, засилва методическата природа на юридическото образование, активизира неговата образователна функция, участва във формирането на идеологическата и емоционално-мотивационната страна на личността, формира нейната правна култура. Този курс помага за укрепването на историческата памет, за формирането на гражданска позиция и за натрупването на социално-ценностния потенциал на човека (Kosarev 2007).

ЛИТЕРАТУРА

ГЕОРГИЕВ, Б., 2017. *Касационно производство в административно-то правосъдие*. Бургас: БСУ. ISBN 978-619-7126-46-4.

ГРАФСКИЙ, В., 2007. *Всеобщая история права и государства*. Москва: Норма. ISBN 5-89123-941-8.

ДАЧЕВ, Л., 2001. *История на политическите и правните учения. От Древността до буржоазните революции*. София: СВИДА. ISBN 9549042111.

ДАЧЕВ, Л., 2001. *Учение за държавата*. София: СВИДА. ISBN 954904212X.

ЗЯБЛОВА, Т. Е., КОМАРОВА, Я. Б., 2022. О дисциплинарном статусе науки истории государства и права. *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*, № 4, с. 114 – 117. ISSN 2220-2404.

КОСАРЕВ, А. И., 2007. *Всеобщая история государства и права*. Москва:

- Юриспруденция. ISBN: 978-5-9516-0269-5.
- КУЗМАНОВА, Н., 2014. Историческо развитие на уредбата на наказателноправната защита на политическите права на гражданите по българското наказателно законодателство. *Съвременно право*, бр. 1, с. 76-89. ISSN 08611815.
- НЕЙКОВА, М., 2023. Юридическото образование като фактор за обществена сигурност. *Стратегии на образователната и научната политика*, Т. 31, № 6, с. 614 – 621. <https://doi.org/10.53656/str2023-6-3-leg>.
- НЕЙКОВА, М., 2018. Служебният обмен на данни – водещ принцип в комплексното административно обслужване. *Административно право – съвременни тенденции в правораздаването и доктрината*, с. 23 – 31. Варна: Икономически университет – Варна. ISBN 978-954-21-0972-3.
- НЕЙКОВА, М., 2022. 15 години административно правораздаване в България – проблеми и перспективи. *Сборник с доклади от Национална кръгла маса „15 години административно правораздаване в България – проблеми и перспективи“*, с. 13 – 42. Варна: Икономически университет – Варна. ISBN 978-954-21-1122-1.
- ОМЕЛЬЧЕНКО, О., 1999. *Всеобщая история государства и права: учебник для вузов*. Т.1. Москва: Тон-Остожье. ISBN 5-7990-0375-6.
- ПРУДНИКОВ, М., 2013. *История государства и права зарубежных стран*. Москва: Юрайт, ИД Юрайт. ISBN 978-5-9916-2199-1.
- САЛКОВА, Е., 2004. Продължавано престъпление – възникване, развитие и перспективи. *Научни трудове на Института за правни науки*, Т. 1, с. 7 – 72. София: БАН ISSN 1312-3149.
- İLYAZ, E., 2024. *Milletlerarasi Aile Hukukunda Çocuğun Vesayet*. BFU, ISBN 978-619-253-033-4.

REFERENCES

- GEORGIEV, B., 2017. *Kasatsionno proizvodstvo v administrativnoto pravosadie*. Burgas: BSU. ISBN 978-619-7126-46-4.
- GRAFSKIY, V., 2007. *Vseobshtaya istoriya prava i gosudarstva*. Moskva: Norma. ISBN 5-89123-941-8.
- DACHEV, L., 2001a. *Istoriya na politicheskite i pravni ucheniya. Ot Drevnostta do Burzhoaznite revolyutsii*. Sofiya: SVIDA. ISBN 9549042111.
- DACHEV, L., 2001b. *Uchenie za darzhavata*. Sofia: SVIDA. ISBN 954904212H.
- ZYABLOVA, T. E., KOMAROVA, Y. B., 2022. O distsiplinarnom statuse nauki istorii gosudarstva i prava. *Gumanitarnaye, sotsialno-ekonomicheskie i obshtestvennaye nauki*, no. 4, p. 114 – 117. ISSN 2220-2404.
- KOSAREV, A. I., 2007. *Vseobshtaya istoriya gosudarstva i prava*. Moskva:

- Yurisprudentsiya. ISBN: 978-5-9516-0269-5.
- KUZMANOVA, N., 2014. Istoricheskoto razvitie na uredбата na nakazatelno-pravnata zashtita na politicheskite prava na grazhdanite po balgarskoto nakazatelno zakonodatelstvo. *Savremenko pravo*, no. 1, pp. 76 – 89. ISSN 08611815.
- NEYKOVA, M., 2023. Legal Education as a Factor for Public Security. *Strategies for Policy in Science and Education-Strategii na Obrazovatelnata i Nauchnata Politika*, vol. 31, no. 6, pp. 614 – 621. <https://doi.org/10.53656/str2023-6-3-leg>.
- NEYKOVA, M., 2018. Sluzhebniyat obmen na danni – vodesht printsip v kompleksnoto administrativno obsluzhvanе. *Administrativno pravo – savremenni tendentsii v pravorazdavane i doktrinata*, pp. 23-31. Varna: Ikonomicheski universitet – Varna. ISBN 978-954-21-0972-3.
- NEYKOVA, M., 2022. 15 godini administrativno pravorazdavane v Bulgariya – problemi i perspektivi. *Sbornik s dokladi ot Natsionalna kragla masa „15 godini administrativno pravorazdavane v Bulgariya – problemi i perspektivi“*, pp. 13 – 42. Varna: Ikonomicheski universitet-Varna. ISBN 978-954-21-1122-1.
- OMELICHENKO, O., 1999. *Vseobshtaya istoriya gosudarstva i prava: uchebnik dlya vuzov*, vol.1. Moskva: Ton-Ostozhye. ISBN 5-7990-0375-6.
- PRUDNIKOV, M., 2013. *Istoriya gosudarstva i prava zarubezhnykh stran*. Moskva: Yurayt, ID Yurayt. ISBN 978-5-9916-2199-1.
- SALKOVA, E., 2004. Prodolzavano prestaplenie – vaznikvane, razviti i perspektivi. *Nauchni trudove na instituta za pravni nauki*, vol. 1, pp. 7 – 72. Sofia: BAN. ISSN 1312-3149.
- ILYAZ, E., 2024. *Milletlerarasi Aile Hukukunda Çocuğun Vesayet*. BFU, ISBN 978-619-253-033-4.

THE ROLE OF HISTORICAL-LAW KNOWLEDGE IN THE LEGAL EDUCATION SYSTEM

Abstract. This article is devoted to the place and role of the discipline “History of the State and Law” in the system of legal education. It provides an opportunity not only to acquire in-depth knowledge in the field of the historical development of the state system and legal regulation, but also provides a basis for awareness of the contemporary state-legal situation. The study also allows to predict the further development of the state and the law.

Keywords: history of law; history of the state; jurisdictional education

✉ **Dr. Hristo Pavlov, Assoc. Prof.**
Burgas Free University
E-mail: hrpavlov@bfu.bg